

LITERATÚRA

pre 3. a 4. ročník gymnázií
a stredných odborných škôl

2. diel

Ivana Gregorová – Marián Lapitka

PhDr. Ivana Gregorová – PhDr. Marián Lapitka

LITERATÚRA

pre 3. a 4. ročník gymnázií
a stredných odborných škôl

2. diel

Recenzenti: PaedDr. Karel Dvořák
PhDr. Katarína Hincová, PhD.
Mgr. Dagmar Olgyajová
PaedDr. Jana Tomášková

Copyright © 2011, 2013, 2022 by Ivana Gregorová, Marián Lapitka
Slovak edition © 2022 by IKAR, a.s.

*Schválilo Ministerstvo školstva, vedy, výkumu a športu Slovenskej republiky
pod č. 2019/7296:4-A1001 ako učebnicu Literatúra pre 3. a 4. ročník gymnázií a SOŠ, 2. diel.
Schvaľovacia doložka nadobúda účinnosť 18. mája 2019 a má platnosť do 31. augusta 2024.“*

Jazyková úprava: PhDr. Zora Špačková
Vydaťo vydavateľstvo IKAR a. s. - PRÍRODA Bratislava
v roku 2022 ako svoju 2 306. publikáciu v elektronickej podobe
Tretie vydanie, v Ikare prvé
Sadzba a zalomenie do strán: Ing. Štefan Pohlod
Tlač: Alfa print, spol. s. r. o., Martin

ISBN 978-80-551-9713-5

Obsah

Úvod	5
20. LYRICKÁ POÉZIA – AUTOMATICKÝ TEXT	6
Čítanie s porozumením a interpretácia: Rudolf Fabry: <i>Orgiast čierny a biely</i>	6
Čítanie s porozumením a interpretácia: Rudolf Dilong: <i>Panne Márii v Lourdes</i>	9
Rozširujúce učivo	11
Čítanie s porozumením a interpretácia: Guillaume Apollinaire: <i>Pásmo</i>	11
Rozširujúce učivo	14
Čítanie s porozumením a interpretácia: Pavel Bunčák: <i>Dolce far niente</i>	15
Čítanie s porozumením a interpretácia: Ján Stacho: <i>Kováč</i>	16
Učíme sa učiť sa	19
Interpretácia literárneho diela – praktikum	19
Čítanie s porozumením a interpretácia: Štefan Žáry: <i>Betlehemska</i>	19
Rozširujúce učivo	21
21. DRAMATICKÁ LITERATÚRA – ABSURDNÁ DRÁMA	25
Čítanie s porozumením a interpretácia: Milan Lasica + Július Satinský: <i>Soirée</i>	25
Čítanie s porozumením a interpretácia: Václav Havel: <i>Audience</i>	29
Čítanie s porozumením a interpretácia: Stanislav Štepka: <i>Jááánošík</i>	33
22. VELKÁ EPICKÁ PRÓZA – RETROSPEKTÍVNY KOMPOZIČNÝ POSTUP	38
Čítanie s porozumením a interpretácia: Alfonz Bednár: <i>Kolíška</i>	38
Čítanie s porozumením a interpretácia: Ladislav Mňačko: <i>Ako chutí moc</i>	43
Čítanie s porozumením a interpretácia: Jerome D. Salinger: <i>Kto chytá v žite</i>	49
Čítanie s porozumením a interpretácia: Graham Greene: <i>Tichý Američan</i>	56
23. SÚČASNÁ LYRICKÁ POÉZIA	59
Čítanie s porozumením a interpretácia: Miroslav Válek: <i>Dotyky</i>	59
Čítanie s porozumením a interpretácia: Milan Rúfus: <i>Vrchári</i>	63
Čítanie s porozumením a interpretácia: Milan Rúfus: <i>Žene</i>	65
Rozširujúce učivo	66
Čítanie s porozumením a interpretácia: Miroslav Válek: <i>Dážď</i>	66
Čítanie s porozumením a interpretácia: Miroslav Válek: <i>Slnko</i>	68
Čítanie s porozumením a interpretácia: Miroslav Válek: <i>Milovanie v husej koži</i>	70
Čítanie s porozumením a interpretácia: Pavel Bunčák: <i>Krajina detstva</i>	73
Čítanie s porozumením a interpretácia: Jozef Urban: <i>Minúta poézie</i>	75
24. POSTMODERNA V EPICKEJ PRÓZE	78
Čítanie s porozumením a interpretácia: Dominik Tatarka: <i>Démon súhlasu</i>	78
Čítanie s porozumením a interpretácia: Milan Kundera: <i>Žert</i>	81
Persifláž a palimpsest	85
Satira	87
Rozširujúce učivo	90
Učíme sa učiť sa	90

25. FANTASTICKÁ PRÓZA A SCI-FI (VEDECKO-FANTASTICKÁ PRÓZA)	92
Rozširujúce učivo	92
Čítanie s porozumením a interpretácia: John Ronald Reuel Tolkien: <i>Pán Prsteňov. Spoločenstvo prsteňov</i>	93
Čítanie s porozumením a interpretácia: Kurt Vonnegut: <i>Časotrasenie</i>	94
26. SÚČASNÁ EPICKÁ PRÓZA – DETEKTÍVNY ROMÁN	98
Rozširujúce učivo	98
Čítanie s porozumením a interpretácia: Raymond Chandler: <i>Dáma v jazere</i>	98
27. VŠEOBECNÉ POZNATKY O LITERATÚRE	103
Text	103
Vecná literatúra	104
Umelecká literatúra	104
Základné formy umeleckého literárneho diela	105
Literatúra odvodená od umeleckej literatúry	106
Hodnotová stratifikácia umeleckej literatúry	108
Nepísané texty	108
28. ETAPY LITERÁRNEHO VÝVOJA	110
Úvod	110
Antická grécka literatúra	110
Antická rímska literatúra	111
Kresťanská a rytierska literatúra	112
Renesančná literatúra	113
Baroková literatúra	114
Klasicistická literatúra	115
Romantizmus	117
Realizmus	120
Moderna a avantgarda	123
Povojnové obnovenie naratívnej a angažovanej tvorby	125

Úvod

Milí študenti,

stretávate sa s druhým dielom učebnice literatúry pre 3. a 4. ročník stredných škôl, ktorá by vám mala pomôcť v nadobúdaní vedomostí a zručností spojených s čítaním, analýzou a interpretáciou literárnych diel. Táto učebnica by mala zavŕšiť vašu štvorročnú púť svetom literárnych diel tak, aby ste sa čo najviac priblížili k obrazu kriticky mysliaceho a komunikatívneho čitateľa, ktorý je schopný nielen prerozprávať obsah literárneho diela, ale aj čítať medzi jeho riadkami a zaujať k nemu vlastné hodnotiace stanovisko, ktoré nebude sledovať len povrchovú stránku textu, ale dokáže odhaliť aj jeho skryté vnútro.

Naším cieľom nebolo iba to, aby ste počas štvorročného štúdia nadobudli určitú sumu vedomostí, ale aby sa tieto vedomosti stali prostriedkom a metódou, ako uchopiť a pochopiť akýkoľvek literárny text.

Dúfame, že sa nám aspoň sčasti podarilo ukázať vám perspektívy a možnosti práce s literárnym textom.

Prajeme vám veľa úspechov pri práci s učebnicou a veríme, že vás zaujme.

Autori

20. tematický celok:

Lyrická poézia – automatický text

Nové pojmy:

automatický text

Výklad

Vzťah avantgardistov k všetkému, čo bolo mimo ich programu a mimo ich predstavy o nevyhnutnosti inovácie umenia a sveta, bol krajne intolerantný.

(Jiří Stomšík: Potíže s avantgardou, 1994)

Surrealizmus nie je básnickou formou. Je výkrikom ducha, ktorý sa obracia sám k sebe a je rozhodnutý bezohľadne rozdrviť svoje prekážky.

(Louis Aragon a kol.: Deklarácia Ústavu surrealistických výskumov, 1925)

V modernom umení a najmä v poézii je najnápadnejšie vyzdvihnutá iracionálnosť umeleckej tvorby.

(Mikuláš Bakoš, Klement Šimončí: Áno a nie, 1938)

Rudolf Fabry

O čistej poézii a básnických experimentoch ste sa už učili, dvadsiaty tematický blok završuje poznanie tohto smerovania v poézii, ktoré si z diskreditácie (znevažovania) tradičných umeleckých postupov urobilo cieľový program. Rôzne smery a umelecké školy v prvej polovici dvadsiateho storočia sa obyčajne zahŕňajú pod spoločný názov *avantgarda*. Agresívne vystupujúca poézia mladých autorov sa nechcela uspokojiť s tým, že ponúka iný typ básnictva, chcela byť jeho jedinou podobou. Preto sa do literárneho sveta presadzovala veľmi ťažko a vždy v sprievode konfliktov.

Avantgardnú poéziu charakterizovalo:

- a) ignorovanie bežného slovníka a logickej syntaxe a jej nahrádzanie voľnými, často náhodnými alebo podvedomými, mimovoľnými asociáciami medzi jazykovými prostriedkami,
- b) jednoznačná orientácia na voľný verš,
- c) extravagantnosť v metaforike, vyhrotená expresívnosť výrazu,
- d) experimentovanie so zvukmi,
- e) experimentovanie s grafickou úpravou básne.

Keďže básnici avantgardného smerovania skúšali dosiahnuť maximum v nepredvídateľnosti spojení jednotlivých jazykových prvkov, dospeli až na samú hranicu zrozumiteľnosti jazykovej štruktúry – k **automatickému textu**. K textu, ktorý vzniká náhodne, bez spolupráce jasného vedomia.

Čítanie s porozumením a interpretácia: Rudolf Fabry: *Orgiast čierny a biely*

Rudolf Fabry (1915 – 1982)

Bol jedným z hlavných priekopníkov básnickej avantgardy na Slovensku. Absorboval vplyvy dvoch umeleckých smerov – *dadaizmu a surrealizmu*. Väčšinu života pracoval v redakciách rôznych časopisov. Básnické knihy vydával po celý svoj život, ale verejnosť i básnické okolie oslovili najmä prvé tri: *Utäté ruky* (1935), *Vodné hodiny hodiny piesočné* (1938) a *Ja je niekto iný* (1946).

Fabry svoje avantgardné videnie sveta netlmočil iba v poézii, ale prezentoval sa aj ako veľmi úspešný grafik.

Výklad

„Čítanie s porozumením“ je zamerané na porozumenie „správy“, ktorá sa v texte nachádza. V nasledujúcej básni žiadna správa uložená nie je. Skúste k básni pristupovať tak, ako (zrejme) vznikala: po jednotlivých častiach, ktoré zväčša spolu nijako nesúvisia. Predstavte si, že autor najskôr napísal na papier jedno alebo dve slová a potom pokračoval náhodným výberom slov – možno z novin, možno zo slovníka alebo podľa toho, ktorý výraz mu prvý náhodne prišiel na um – a spojil ich s predchádzajúcimi slovami. A potom zisťoval, či z toho vznikne nejaký zaujímavý jazykový útvar.

Rudolf Fabry: *Orgiast čierny a biely*

*Slnkom pokyprené oči
Priťahujú srdce markitánky zavesené v sieti
Jak olejnaté puky gaštana
Pod ktorým sa zjavil svätý prst
Bledý človek mramorovej lampy
A nálada sychravej volavky
V ošarpanej stene letiaceho domu
Toto sa nachádza v ložnici bez srdcovitého tvaru noža
Aby boli ľudia z lásky
Aby boli ľudia z vraždy
Aby prali prádlo sídlo energie
Aby zavrhlí zahryznutie do pravého prsu
Tento majetok bez dotyku dýky
Každou ranou dirigenta stúpa stále výš
Ako smrť každého hrdinu v jej vlasoch
Má chinínové oči
V jej nepomenovaných vlasoch ako alkohol
Toto je druhý nález zo zeme za lodnou plachtou*

Úloha č. 1

Prečítajte niekoľkokrát báseň nahlas, frázujte ju výlučne podľa intuície (ako vám to poradí váš vnútorný cit). Potom spytujte svoje svedomie: zarezonovala vo vás nejako táto báseň?

Úloha č. 2

Najskôr si prečítajte úryvok zo štúdie súčasného básnika Andrijana Turana, ktorá je zaradená do jedného z novších vydání básní R. Fabryho: *Surrealistická poézia si nenárokuje na potrebu byť jasne vysvetlená, dešifrovaná či preložená do obvyčajnej reči. Nemá a nesmie byť analyzovaná. Môžeme sa ňou opiť, očariť, ako v rozprávke, nazerať z druhej strany cez kľúčovú dierku do trinástej komnaty.*

(Andrijan Turan: *Pastier spánku*)

Odporúčanie zostavovateľa zbierky veľmi presne navádza čitateľa, ako má pristupovať k takémuto básnickému dielu. Neprijmeme však tú časť odporúčania, v ktorej autor očakáva, že keď si čitateľ báseň prečíta, či tá zaberie alebo nie, tým sa to končí. Celý tento učebnicový text vychádza z opačného stanoviska – aj v prípade, že ste sa pri čítaní nechytli na prvý raz, treba to skúsiť po jednotlivých krokoch.

Realita chápaná pod zorným uhlom imaginácie a povýšená fantáziou na nadrealitu vás bude oslňovať svojou krásou.

(Vladimír Reisel: *Prečo nerozumiete modernej poézii*, 1937)

Ladislav Čarný:
Červené zrkadlo č. 2
(1990)

Dnes, keď poézia, usilujúca sa vylisovať čo najviac vína z hrozna krásy, je nepochopená... mnohí odmlčaní „básnici“ vystrkujú uši... Budúcnosť však všetko nezachová. Hybridné žaby začínajú svoj škrek.

(Rudolf Fabry v súkromnom liste, 1939)

Pojem kompozície sa spája s predstavou vnútorne prísne odôvodnenej skladby. Pojem montáž vyjadruje už určité rozdiely. Dáva sa do súvislosti s neobvyklým, akoby „násilným“, voľným a takmer „vonkajším“ spájaním rôznorodých, neúplných a nesúvisiacich prvkov.

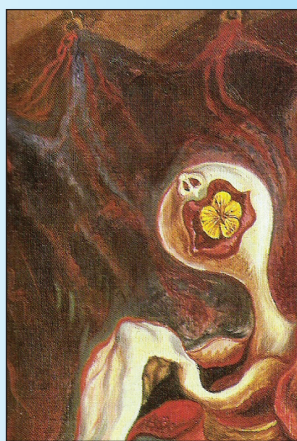
(Oskár Čepan: *Kapitoly z teórie súčasnej literatúry*, 1965)

Keďže umelecké dielo je umelým útvorom, ktorý dovoľuje uviesť diváka do stavu zamýšľaného tvorcom, musí mať tvorivý umelec k dispozícii účinné prostriedky.

(Le Corbusier: Estetika purizmu, 1924)

(Keď avantgardný básnik) *poprel formu a zákonitosť vôbec a zbavil sa tak povinnosti hľadať a vytvárať svoj vlastný poriadok, zlikvidoval tým do značnej miery i svoj raison d'être (podstatu, oprávnenosť).*

(Václav Černý)

André Masson:
Metamorfóza milencov (1938)

Ak v staršej literatúre napr. porovnanie plnilo zväčša iba rýdzo praktickú, banálnu funkciu, Lautréamont (francúzsky básnik) jeho funkciu podstatne zmenil. Bez toho, aby hľadal spoločné znaky veci porovnávanej s vecou porovnávajúcou, rezolútne ich od seba oddelil a vytvoril básnický obraz.

(Ivan Mojik: Surrealizmus a oslobodená imaginácia, 1998)

Prečítajte si prvé dvojveršie a nechajte ho zaznieť vo svojom vedomí. Potom postupujte malými krokmi ďalej a po každom kroku sa zamyslite, či ste sa zachytili, zacítili tep básne, a sformulujte o tom výpoveď.

Ak prejdete celú báseň a nezaznamenáte žiadny vnútorný ohlas, tak alebo báseň nestojí za nič, alebo vy nie ste zatiaľ spôsobilí na prijímanie tohto typu experimentálnej poézie.

Úloha č. 3

Ak vás však niektorý segment básne „chytil“, pokúste sa nájsť na to dôvody. Možno v ňom nájdete asociačné väzby, ktoré Fabrymu ani vo sne nenapadli, ale to nie je dôležité. Dôležité je len to, že preskočila iskra medzi básňou a čitateľom. Prečítajte si znovu nasledujúce trojveršie:

Bledý človek mramorovej lampy

A nálada sychravej volavky

V ošarpanej stene letiaceho domu

Nedala by sa v ňom nájsť akási slabučká emocionálno-významová niť, ktorá trojveršie spája dohromady? Pokúste sa ju vyjadriť.

Úloha č. 4

Inou možnosťou je celotriedny výskum v básni. Môžete ho vnímať aj ako odvetu za automatizáciu. Každý žiak si vyberie z básne aspoň jeden verš, ktorý ho zaujal. Potom výsledky roztriedite a zistíte, či výber veršov bol náhodný, alebo sa po vyhodnotení ukázalo, že na určitých segmentoch diela sa zhodli väčšie skupiny žiakov. V druhom prípade bude lákavé uvažovať o tom, čo túto zhodu zapríčinilo. Dôvod môže byť len v texte samom.

Úloha č. 5

Ďalšou možnosťou, ako sa „pomstiť“ básnikovi za hru s náhodami, je pokaziť mu jeho báseň. Skúste, napríklad, čo sa stane, keď v prvom dvojverší vymeníte prívlastok – epiteton „*pokyprené*“ za nejaký iný, alebo nahradíte „*svätý prst*“ celkom iným slovným spojením.

Páči sa vám po takejto úprave Fabryho báseň viac, či menej?

Úloha č. 6

Preskúmajte jazyk tohto dielka. Nevšímajte si pri tom lexikálnu nejasnosť viet (vieme, že to bol výslovný autorov zámer), ale venujte pozornosť jednotlivým vetným častiam a porovnajte ich s vetami a vetnými segmentmi starších básnikov, ktorí sa veľmi svedomito držali rytmicky organizovaného verša.

Na porovnanie uvádzame krátky úryvok z básne M. Rázusa, autora o jednu generáciu staršieho.

*Stá spitý hľadím na blk plamenný,
čo vybuchuje z krátru – pôdou striasa,
kým v sluch zas bije kázeň hromohlasá,
zem, jak si krásna –
neznajúca viac raba na zemi...*

Ak ste zbadali výrazný rozdiel v jazyku oboch básní – Fabryho a Rázusovej –, možno pochopíte, prečo avantgardná poézia našla medzi mladými čitateľmi nadšených prívržencov, hoci skutočne bola predovšetkým „plodom cudzích stromov“ (Hviezdoslav). Prečítať ju „s porozumením“, ako sa to chápalo vtedy a ako to – naostatok – chápeme aj teraz, sa jednoducho nedá. Prediskutujte výsledky svojho porovnávania.

Úloha č. 7

Táto úloha má skôr jazykovedný charakter. Pri čítaní Fabryho básne ste si možno všimli, že v jeho texte je priveľa čechizmov (bohemizmov), slov, ktoré nepatria a nikdy nepatrili do slovníka nášho jazyka. Je to jav dosť typický pre mladých slovenských autorov tých čias, ktorí zväčša študovali v Prahe a nedokázali sa ubrániť tamojším jazykovým vplyvom (napríklad J. Smrek – ten aj dostal nejedno pokarhanie od martinských autorov za svoj nečistý jazyk, ale aj A. Matuška, J. Kostra a iní).

Vyhľadajte v texte neslovenské slová (najmenej štyri) a porozmýšľajte o ich vhodnej domácej náhrade.

Čítanie s porozumením a interpretácia: Rudolf Dilong: *Panne Márii v Lourdes*

Výklad

Väčšina čitateľov na Slovensku spája Rudolfa Dilonga s duchovnou poéziou. To je správne, pretože to zodpovedá obsahovému zameraniu jej veľkej časti. Lenže Dilong nebol len kňaz, ale aj avantgardne orientovaný básnik, ktorému boli blízke princípy čistej poézie (naostatok, vzor našich katolíckych autorov Henri Bremond je jedným z jej tvorcov na svetovej scéne), ale aj snahy surrealistickej o polytematickú, k automatickej metóde smerujúcu báseň. Mal s tým aj značné starosti. Strážcom náboženskej čistoty neraz veľmi prekážal občasný bohémsky štýl života františkánskeho básnika, bojovníci za uplatnenie avantgardných postupov zas ohŕňali nos nad „spojencom“ v tmavohnedej kutni prepásanej povrazom. Tieto Dilongove zápasy sa premietli aj do jeho veršov.

Rudolf Dilong: *Panne Márii v Lourdes*
(úryvok zo skladby)

Ó Matko Božia pozri na Ženevu
Modlím sa za jej papršky filmové
Lež žiara od Východu nenavštívi bulvár
Na čiernu kávu volaj admirálov
Myslím na fantastickú olympiádu
Kde s cudzinkami vyhráš závod o krásu
Dost' staral som sa o ne vzplaniem ako absint
Najväčší Dom Boží daj nám prístrešie
V Paríži rozprávaš sa telefónom
Ikaros neprevýši teba v linke k slnku
Vstal jeden trubadúr mal erby novej Francie
Vstal iný kamelot a začal novým rodom

Moderná poézia sa postupom modernizmu stala umením pre zopár šťastných, a tých zopár šťastných je málo – kedy šťastnejších, ako vtedy, keď ich je ešte menej.

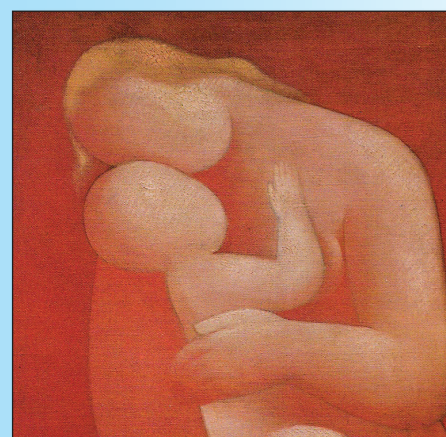
(Joseph Epstein: Kto zabil poéziu?, 1990)

Deštruktívna energia pôvodnej avantgardy, zameraná proti tradičnému umeniu, mala bezpochyby oslobodzujúci a obrodzujúci účinok... ale ten bol užitočný len ako jednorazový akt, nie ako trvalý stav.

(Jiří Střemšík: Potíže s avantgardou, 1994)

Zvláštnym privilegiom poézie je určitá moc... predstaviť nám veci takým spôsobom, ktorý budí v nás pocit zázračne bohatý, originálny... Túto moc voláme magickou.

(Henri Bremond: Modlitba a poézia, 1943)

**Mikuláš Galanda:
Ružová madona (1933)**

Niektorí mladší spisovatelia podliehali tlaku vládnych tried, vyhýbali sa páľčivým otázkam života a radšej prijímali formalistické zásady umeleckej tvorby. Myšlienkovou základňou týchto básnikov bol kresťanský idealizmus a mysticizmus, ktorý ich odvádzal od skutočnosti. (Ján Gregorec v Dejinách slovenskej literatúry, 1962)

Ktoej poézii som chcel slúžiť?
Nemám nič, len srdce mám, ktoré
chcelo mať svoju poéziu, a mám
v srdci jeden nepokoj, ten som chcel
prevýšiť tým, čo som napísal.
(Rudolf Dilong: Životopis, 1942)

Surrealizmus neberie ohľady na bežný život. Chváli stav medzi spánkom a bdením, čerpá z neho svoje vidiny, obrazy... relatívne pravdy.
(Imrich Weiner-Kráľ)

Imrich Weiner-Kráľ:
Pred vojnou (1937)

On skúsil s tanečnicou umrieť na lane
Panenko panika je panujúcou planétou
Ale ja som sa prišiel kajať za hriechy
Za slabý pokus chutnať víno staré
Za chvíľku opojenia dolu na námestí
Za pieseň s vločkou snehu
Za trochu bohémy
Ó Panno bedlivá už nikdy nevychádzaš s nami

K východu z brán sú mostom mariánske piesne
Ku nám sa blíži obraz Beethovena
Keď zastierame záclonami oblok pri skladbe
Je to rozlúčka
Na očiach tvojich nádej svieti rybárom
Na čele značí vietor zlaté vlasy
Na tvári tvojej nová Seina vtákmi bozkávaná
Na rieke Gavé prosím tvoje slzy
Je táto poézia rozháraná
Je toto srdce rozhárané
Mária Matko usínam

Výklad

Už pri prvom čítaní sa presvedčíme, že autor koncipoval text básne na princípoch náhodných, podvedomých jazykových spojení a jeho dielo nemá jednotnú, vnútorne zviazanú kompozíciu; motívy sa objavujú a zase zanikajú, aby prenechali miesto iným.

Úloha č. 8

Keď porovnáte tento text s básňou R. Fabryho, môžete postrehnúť, že princíp náhodných spojení jazykových prostriedkov u Fabryho je iný ako u Dilonga. Prejavuje sa na odlišných syntaktických úrovniach. Ktoré vetné sklady tvoria väčšinu veršov u Fabryho a ktoré v Dilongovej básni?

Úloha č. 9

Do Lúrd chodievajú pútnici s prosbami – prinavrátiť zdravie, upokojiť myseľ, získať milosť, vzdať vďaku. Čo z toho nachádzate v tejto básnickej skladbe?

Úloha č. 10

V prvej strofe nachádzame motívy oslavy Matky Božej. Vyhľadajte ich a usúdte, aký je ich účel, poslanie, vzhľadom na celý text.

Úloha č. 11

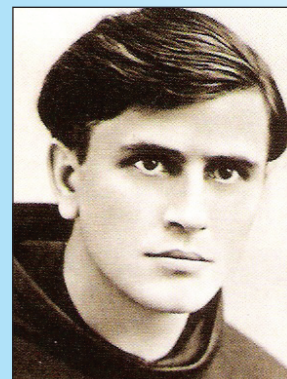
- Pokúste sa o výklad dvoch religiózne (nábožensky) motivovaných básnických obrazov: žiara *Východu* (nenašla bulvár); *najväčší Dom Boží*.
- Pomenujte tento druh trópov.

Úloha č. 12

Aj keď naša ukážka je iba úryvok, záver tretej strofy pôsobí ako pointa, do istej miery nečakaný záver. V akom vzťahu sú posledné verše (3 – 4) k ostatnému textu?

Úloha č. 13

Ako ste sa vyrovnali s týmto druhom poézie? Dá sa náboženská poézia spájať s avantgardnou formou? Vyjadrite svoje stanovisko.

František a kňaz Dilong

Rozširujúce učivo

Čítanie s porozumením a interpretácia: Guillaume Apollinaire: *Pásmo*

Guillaume Apollinaire (1880 – 1918)

Ako nemanželský syn poľskej aristokratky sa menoval Wilhelm Kostrowicki, ale neskôr začal používať francúzsky pseudonym. Jeho mladické videnie sveta ovplyvnil viacročný pobyt v kláštornej škole, ale neskôr, v prostredí parížskej bohémy, sa naplno ponoril do neviazaného života umelcov moderny. Spriatelil sa s výtvarníkmi a pod vplyvom Picassových kubistických experimentov začal vytvárať básnické experimenty. Tak vznikla zbierka *Alkoholy* (1913), ktorej vrcholom je *Pásmo*. Tesne pred vojnou Apollinaire zasiahol vplyv talianskych futuristov a ten poznačil druhú Apollinairovu zbierku *Kaligramy* (1918). Básnik (nemal francúzske občianstvo) sa dobrovoľne prihlásil do armády a utrpel ťažké zranenie hlavy. Chirurgia ho síce vrátili do života, ale oslabený organizmus podľahol prvej vlne chrípkovej epidémie (španielska chrípka). Pochovali ho 11. novembra 1918, tento deň si ľudstvo každoročne pripomína ako Deň príméria, ktoré ukončilo prvú svetovú vojnu.

Pablo Picasso:
Apollinaire

Výklad

Báseň *Pásmo* sa pokladá za prelomové dielo vo svetovej poézii. Vidno to i z toho, že jeho názov prešiel do literárnej teórie ako odborné pomenovanie – pásmo – pre báseň napísanú bez tradičného združovania veršov do predpísaných strofických foriem a vyjadrenú voľným veršom, v ktorej absentujú stáročné znaky pravidelného rytmu – stopy, izosylabizmus (= rovnoslabičnosť) či rýmy.

Apollinaire zavrhol aj používanie interpunkcie a – asi skôr intuitívne – naznačil, že jej ustálenú gramatickú funkciu má prevziať individuálne frázovanie čitateľa: „Odstránil som ju, lebo sa mi zdala zbytočná. Rytmus a verš, to je pravá interpunkcia, inú nepotrebujem.“ Uvoľnením prozodického pôdorysu verša a spontánnym spájaním rozličných tematických motívov, skoro nepostrehnuteľným prelínaním jedného motívu do druhého, sa dostal až na samý prah surrealizmu a jeho freudovskej koncepcie podvedomia. Aj preto sa k nemu surrealisti veľmi dôrazne hlásili ako k svojmu predchodcovi.

Apollinairova poľská biogračka Julia Hartwigová (J. Hartwigová: Apollinaire, 1966) o *Pásme* napísala: „*Pásmo* sa stalo bibliou básnikov jeho generácie i generácií nasledujúcich. Jeho životopis do vojny by sa dal zrekonštruovať len na základe *Pásma*.“

Úloha č. 1

Aj keď je *Pásmo* považované za akúsi prvú polytematickú báseň, čitateľ rýchlo vybadá, že niektoré časti básne vytvárajú vďaka súvisiacim motívom istú voľnú jednotu.

Úvodná časť *Pásma* zahŕňa dva takéto motívy. Vyhľadajte ich a povedzte, ako ste im porozumeli.

Guillaume Apollinaire: *Pásmo*

Starý svet ten ťa už unavil nakoniec

Pastierka Eiffelka čuj ako bláči ti to stádo mostov dnes

Máš už dosť života v gréckej a rímskej antike

Tu už aj autá sú akoby antické

Na náboženstvo jedine si staroba nezasadla

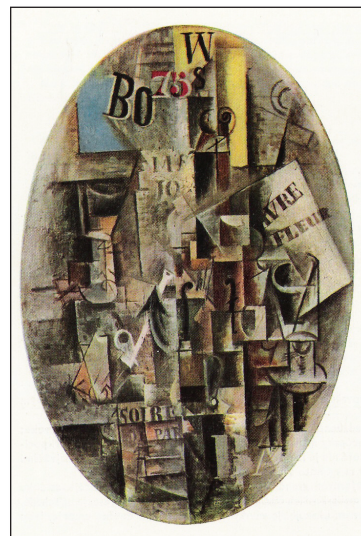
Ostalo prosté stá hangáre pre lietadlá

Jedine moderné kresťanstvo si len ty

Najmodernejší Európan to ste vy Pius X.

A ty po ktorom sa dívajú všetky okná zhora

Hanbíš sa spovedať ustúpiť dnes do kostola

Pablo Picasso: Spomienka na Le Havre (1912)

Úloha č. 2

Ukážte, či ste čítali s porozumením: koho sa týka prvý a koho druhý verš poslednej strofy v ukážke?

Úloha č. 3

To, čo na Apollinairovom *Pásme* najviac fascinovalo súčasníkov (dnešný čitateľ to vlastne ani nezbadá, pretože väčšina dnešnej poézie je „ako *Pásmo*“), je akýsi plynulý hovorový jazyk, akoby nebásnické usporiadanie viet. Pravda, to je len prvý dojem. Keď sa do textu zahlbíte, zistíte, že ani Apollinairovi nie je cudzí básnický obraz, trópy, prirovnania... Ale nie je to v tomto diele dominantné. Porovnajte prvé dva verše: prvý vyjadruje stanovisko k životu, druhý je poetickým pohľadom na Paríž. V prvom nie je žiadny básnický obraz (nanajvýš ošúchané obrazné spojenie „svet ťa unavil“), v druhom môžete nájsť viacero poetických prvkov. Vyhľadajte ich a ukážte na konkrétnom príklade, ako aj tu Apollinaire „sprízemnil“ dojem z básnickej obraznosti.

Úloha č. 4

K druhému motívu v úvode, konfesionálnemu, sa Apollinaire vracia v *Pásme* viackrát, najucelenejšie v nasledujúcom úryvku.

Hľa mladá ulica a ty si ešte dieťa

Do modro-bielych hábov matka denne oblečie ťa

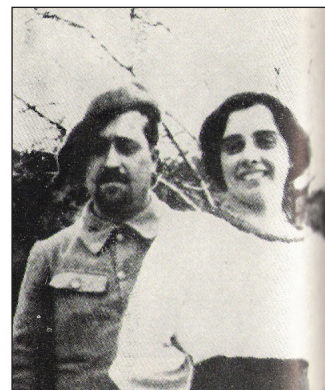
Si veľmi zbožný a René Dalize tvoj dávny kamarát

Cirkevné obrady má ako aj ty rád

Je deväť hodín plyn bliká do modra z domu sa vykradnete

Celú noc kľáčite v kaplnke internátu

*Zatiaľ čo večná a ľubezná hlbina ametystná
 Krúti sa okolo blýskavej glorioly Krista
 To je tá zbožňovaná ľalia ľalia plná krásy
 To je tá nehasnúca fakľa s červenkastými vlasmi
 To je ten nachový a bledý syn sedembolestnej ženy
 To je strom všetkými modlitbami preplnený
 To je ten dvojitý stĺp cti a večnosti
 To je tá šesťramenná hviezda pravá
 To je boh čo v piatok umiera a v nedeľu z hrobu vstáva
 To je ten Kristus, ktorý lepšie ako letec k nebu vzlieta
 A drží trvalo výškový rekord sveta*

**Apollinaire s milenkou
 Madeleine, 1915**

Spomeniete si, ktorý slovenský básnik našiel podnet
 v týchto veršoch?

Úloha č. 5

Na základe akejsi podvedomej farebnej motivácie, ktorej pôvod a príčiny nedokážeme identifikovať, nechá básnik prenikať svojimi veršami tri farby.

- Nájdite v texte priame i nepriame pomenovanie farieb.
- Majú pre vás tieto farebné motívy nejakú vlastnú symboliku, alebo ich vnímate iba ako náhodne vyjadrenú časť textu?

Úloha č. 6

Asociačné väzby veršov z úryvku v úlohe č. 4 nie sú veľmi zahmlené, ale vyžadujú si dobrú oboznámenosť s kultúrnou oblasťou kresťanstva. Vysvetlite náznaky a súvislosti, o ktoré sa opierajú tieto Apollinairove verše:
To je strom všetkými modlitbami preplnený / to je ten dvojitý stĺp cti a večnosti / to je tá šesťramenná hviezda pravá / to je boh čo v piatok umiera a v nedeľu z hrobu vstáva.

Úloha č. 7

V poslednom verši z predchádzajúcej ukážky nahraďte celé opisné epiteton (*boh*) čo v piatok umiera a v nedeľu z hrobu vstáva jednoslovným obsahovo rovnocenným prívlastkom, zodpovedajúcim náboženskej tradícii a teologickému výkladu predstavy Boha.

Úloha č. 8

Česi, najmä ich moderní básnici na čele s Nezvalom, vnímali s veľkou hrdosťou známu pasáž z *Pásma*, v ktorej sa v básnickej skratke odzrkadlil krátky Apollinairov pobyt v Prahe (1902).

*Si v krčme pri Prahe a sedíš na terase
 Máš ružu na stole a tešíš sa jej kráse
 A miesto aby si opísal rozprávku pozoruješ nemo
 Chrobáka čo si v ruži zdriemol*

*V achátoch svätovítskych si vlastný obraz zrel
 Keď si sa videl v nich na smrť si zosmutnel
 Si ako Lazár ktorý sa denného svetla bojí*

Guillaume Apollinaire